

THE ONTOLOGICAL ESSENCE OF GENDER EQUALITY AND ITS FORMS OF MANIFESTATION IN SOCIAL EXISTENCE

Malikakhon Sodiqjonovna Ganiyeva

Researcher, Fergana State University

Doctor of Philosophy (PhD) in Philosophy

Science ID: FFR-0526-0112

Fergana, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: gender equality, ontology, social being, social philosophy, human dignity, social relations, civil society, social development, equal opportunities.

Received: 04.08.26

Accepted: 05.08.26

Published: 06.08.26

Abstract: This article explores the ontological essence of gender equality and its manifestations within social reality from the perspective of contemporary social philosophy. Gender equality is interpreted not merely as a legal or political principle but as an essential dimension of human existence and social being. Drawing on classical and modern philosophical approaches, the paper analyzes the manifestation of gender equality in the family, education, the labour market, political institutions, and civil society. It also examines the ontological foundations of gender equality in the context of ongoing social transformation in Uzbekistan.

GENDER TENGLIGINING ONTOLOGIK MOHIYATI VA IJTIMOY BORLIQDAGI NAMOYON BO‘LISH SHAKLLARI

Malikaxon Sodiqjonovna G‘aniyeva

Farg‘ona davlat universiteti tadqiqotchisi,

falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

E-mail: malika.ganiev85_fsu@mail.ru

Ilmiy identifikatsiya raqami: FFR-0526-0112

Farg‘ona, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: gender tengligi, ontologiya, ijtimoiy borliq, ijtimoiy falsafa, inson qadri, ijtimoiy munosabatlar, fuqarolik jamiyati, ijtimoiy taraqqiyot, teng

Annotatsiya: Maqolada gender tengligining ontologik mohiyati hamda uning ijtimoiy borliqdagi namoyon bo‘lish shakllari zamonaviy ijtimoiy-falsafiy yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Gender tengligi biologik

imkoniyatlar, ijtimoiy institutlar.

yoki huquqiy kategoriya sifatida emas, balki inson mavjudligi, ijtimoiy munosabatlar va qadriyatlar tizimining ajralmas elementi sifatida talqin etiladi. Tadqiqot davomida ontologiyaning klassik va zamonaviy konsepsiyalari asosida gender munosabatlarining mazmuni ochib beriladi, ularning oila, ta'lim, mehnat bozori, siyosiy institutlar va fuqarolik jamiyatidagi namoyon bo'lish shakllari tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida gender tengligini ta'minlashning ontologik asoslari hamda ijtimoiy rivojlanish bilan o'zaro bog'liqligi ilmiy jihatdan asoslanadi.

ОНТОЛОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА И ФОРМЫ ЕГО ПРОЯВЛЕНИЯ В СОЦИАЛЬНОМ БЫТИИ

Маликахон Содикжоновна Ганиева

Исследователь Ферганского государственного университета,

доктор философии (PhD) по философским наукам

Научный идентификационный номер: FFR-0526-0112

Фергана, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: гендерное равенство, онтология, социальное бытие, социальная философия, человеческое достоинство, общественные отношения, гражданское общество, социальное развитие.

Аннотация: В статье рассматриваются онтологическая сущность гендерного равенства и формы его проявления в социальном бытии. Гендерное равенство анализируется не только как правовая или политическая категория, но и как фундаментальная характеристика общественного существования человека. На основе классических и современных философских концепций раскрываются особенности проявления гендерного равенства в семье, системе образования, сфере труда, политических институтах и гражданском обществе. Особое внимание уделено анализу процессов, происходящих в современном Узбекистане, и их философскому осмыслению.

Kirish. So'nggi o'n yilliklarda gender tengligi masalasi falsafa, sotsiologiya, siyosatshunoslik va huquqshunoslik fanlarining eng muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biriga aylandi. Biroq ilmiy adabiyotlarda mazkur muammo ko'proq huquqiy yoki institutsional nuqtai nazardan o'rganilgan bo'lib, uning ontologik mohiyatini ochib berishga qaratilgan tadqiqotlar nisbatan kam uchraydi. Holbuki, gender tengligi insonning ijtimoiy mavjudligi, shaxsning o'zini

anglash jarayoni va jamiyatdagi munosabatlar tizimi bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan murakkab ijtimoiy-falsafiy hodisadir [1].

Ontologiya borliqning mohiyati, mavjudlik shakllari va ularning o‘zaro bog‘liqligini o‘rganuvchi falsafiy yo‘nalish sifatida gender munosabatlarini yangi nazariy nuqtai nazardan tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu yondashuv gender tengligini shunchaki erkak va ayol o‘rtasidagi huquqiy tenglik emas, balki insonning jamiyatdagi mavjudlik usuli, o‘zaro tan olinishi va ijtimoiy hamkorlikni ta‘minlovchi omil sifatida talqin etishga xizmat qiladi [2].

Klassik falsafada insonning mohiyati, adolat va tenglik masalalari Aristotel, Immanuel Kant va Georg Wilhelm Friedrich Hegel qarashlarida turli jihatlaridan yoritilgan. Zamonaviy ijtimoiy-falsafiy maktablarda esa Judith Butler, Nancy Fraser va Martha C. Nussbaum gender tengligini ijtimoiy mavjudlik, tan olinishi va inson imkoniyatlari bilan bog‘liq holda izohlaydilar [3].

O‘zbekistonda ham gender tengligini ta‘minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e‘tirof etilgan. Xotin-qizlarning ta‘lim, bandlik, davlat boshqaruvi va tadbirkorlikdagi ishtirokini kengaytirishga qaratilgan islohotlar gender tengligini amaliy jihatdan mustahkamlashga xizmat qilmoqda [4]. Shu bilan birga, mazkur jarayonlarning ontologik mohiyatini ochib berish, gender tengligini jamiyat borlig‘ining tabiiy va zarur tarkibiy elementi sifatida ilmiy asoslash dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Quyidagi maqolaning dolzarbligi gender tengligining ontologik mohiyatini zamonaviy ijtimoiy-falsafiy nazariyalar asosida qayta talqin qilish, uning ijtimoiy borliqdagi namoyon bo‘lish shakllarini tizimli ravishda ochib berish hamda O‘zbekiston sharoitidagi ijtimoiy transformatsiyalar bilan bog‘liqligini ilmiy asoslash zarurati bilan belgilanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda dialektik, ontologik, tizimli, qiyosiy-komparativ, tarixiylik va mantiqiylik yondashuvlari qo‘llanildi. Shuningdek, falsafiy interpretatsiya, konseptual tahlil hamda zamonaviy ijtimoiy-falsafiy nazariyalarni qiyoslash usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini gender falsafasi, ijtimoiy ontologiya va inson taraqqiyoti konsepsiyalariga oid ilmiy manbalar, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining gender tengligini ta‘minlashga oid normativ-huquqiy hujjatlari tashkil etadi [5].

Natijalar. Gender tengligining ontologik mohiyati: ijtimoiy borliqning tarkibiy elementi sifatidagi talqini. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, gender tengligini faqat huquqiy yoki siyosiy institut sifatida talqin qilish uning mazmunini to‘liq ochib bera olmaydi. Ontologik yondashuv nuqtai nazaridan gender tengligi insonning ijtimoiy mavjudligi (ijtimoiy borlig‘i)ni tashkil etuvchi fundamental munosabatlardan biri hisoblanadi. U jamiyatning tarixiy taraqqiyoti

davomida shakllangan ijtimoiy institutlar, qadriyatlar, madaniy me'yorlar va kommunikativ munosabatlar tizimida namoyon bo'ladi [1].

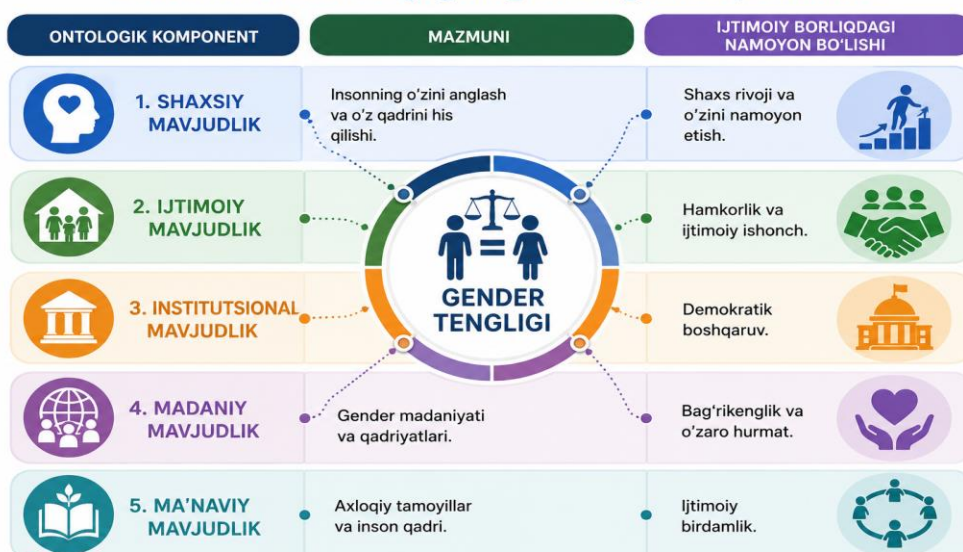
Ontologiyada borliq doimiy ravishda rivojlanadigan va o'zaro bog'liq munosabatlar majmui sifatida talqin qilinadi. Shu nuqtai nazardan gender tengligi ham biologik jinslar o'rtasidagi oddiy nisbat emas, balki insonning jamiyatdagi mavjudlik usuli, ijtimoiy mavqei va o'zaro tan olinishi bilan bog'liq bo'lgan murakkab ijtimoiy hodisadir. Mazkur yondashuv gender tengligini uch darajada namoyon bo'ladigan ontologik tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi:

- individual mavjudlik – shaxsning o'zini anglash va o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishi;
- ijtimoiy mavjudlik – oila, ta'lim, mehnat va siyosiy institutlar doirasidagi munosabatlar;
- sivilizatsion mavjudlik – jamiyatning tarixiy taraqqiyoti, madaniyati va demokratik rivojlanishida gender tengligining o'rni.

Mazkur uch daraja o'zaro uzviy bog'langan bo'lib, ulardan biridagi nomutanosiblik butun ijtimoiy tizimning barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Gender tengligining ontologik komponentlari. Tadqiqot davomida gender tengligining ontologik tuzilmasini tashkil etuvchi asosiy komponentlar tizimlashtirildi.

Jadval 1. Gender tengligining ontologik komponentlari

Jadvaldan ko'rinadiki, gender tengligi jamiyatning barcha darajalarida namoyon bo'luvchi ko'p qatlamli ontologik hodisa hisoblanadi.

Zamonaviy ijtimoiy-falsafiy maktablarning ontologik yondashuvlari. Nazariy manbalar tahlili gender tengligining ontologik mohiyatiga nisbatan turli ilmiy maktablar o'ziga xos yondashuvlarni ishlab chiqqanini ko'rsatdi. Fenomenologik yondashuv inson tajribasi va kundalik hayotda gender munosabatlarining shakllanishini asosiy tahlil obyekti sifatida ko'radi [2]. Ekzistensial falsafa vakillari insonning erkin tanlov qilish imkoniyati va shaxsiy

mas'uliyatini gender mavjudligining asosiy ontologik belgisi sifatida baholaydilar [3]. Ijtimoiy konstruktivizm esa genderni biologik hodisa emas, balki tarixiy va madaniy rivojlanish natijasida shakllanuvchi ijtimoiy konstruksiya sifatida talqin qiladi [4]. Zamonaviy kommunikativ falsafa vakillari gender tengligini shaxslararo muloqot va o'zaro tan olinishi orqali shakllanuvchi ijtimoiy mavjudlik shakli sifatida izohlaydi [5].

Olib borilgan ilmiy tahlillar asosida gender tengligining ontologik modeli ishlab chiqildi.

Mazkur modelga ko'ra, gender tengligi insonning shaxsiy mavjudligidan boshlab jamiyatning institutsional tizimigacha bo'lgan barcha darajalarda namoyon bo'ladi. Aynan ushbu ontologik yaxlitlik ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Gender tengligining ijtimoiy borliqdagi asosiy namoyon bo'lish shakllari

Tadqiqot davomida gender tengligining jamiyat hayotidagi beshta asosiy namoyon bo'lish shakli aniqlandi.

Jadval 2. Gender tengligining ijtimoiy borliqdagi namoyon bo'lish shakllari

SOHA	ONTOLOGIK MAZMUNI	KUTILAYOTGAN NATIJA
 1. OILA	 Hamkorlik va o'zaro mas'uliyat	 Sog'lom oilaviy muhit
 2. TA'LIM	 Teng bilim olish imkoniyati	 Inson kapitalining rivojlanishi
 3. MEHNAT	 Teng bandlik va kasbiy o'sish	 Iqtisodiy barqarorlik
 4. SIYOSAT	 Qaror qabul qilishda teng ishtirok	 Demokratik boshqaruv
 5. FUQAROLIK JAMIYATI	 Ijtimoiy faollik va hamkorlik	 Kuchli fuqarolik jamiyati

Mazkur natijalar gender tengligining jamiyatning alohida sohasi emas, balki butun ijtimoiy borliqni qamrab oluvchi integrallashgan hodisa ekanligini tasdiqlaydi.

O'zbekiston tajribasining ontologik talqini. So'nggi yillarda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan gender siyosati ijtimoiy institutlarning transformatsiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Xotin-qizlarning oliy ta'limdagi ulushi ortishi, davlat boshqaruvida ayollar vakilligining kengayishi, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash hamda oilani mustahkamlashga qaratilgan dasturlar gender tengligining ontologik mazmunini amaliy jihatdan boyitmoqda [6]. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari gender tengligining barqaror rivojlanishi faqat qonunchilikni takomillashtirish bilan emas, balki ijtimoiy ong, madaniyat va qadriyatlar tizimining izchil transformatsiyasi bilan ham uzviy bog'liqligini ko'rsatdi. Gender tengligi jamiyat rivojlanishining natijasi emas, balki uning ontologik asoslaridan biri hisoblanadi. Shu sababli uni ijtimoiy borliqning barcha darajalarida kompleks ravishda tadqiq etish zamonaviy ijtimoiy falsafaning dolzarb vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Muhokama. izlanishlar natijalari gender tengligining ontologik mohiyatini faqat huquqiy yoki siyosiy yondashuvlar orqali to'liq anglash mumkin emasligini ko'rsatdi. Ontologik nuqtai nazardan gender tengligi insonning ijtimoiy mavjudligi, jamiyatning institutsional tuzilishi va madaniy taraqqiyotini belgilovchi fundamental omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli uni jamiyat borlig'ining ajralmas elementi sifatida talqin qilish gender munosabatlarini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi. Klassik ontologiyada borliq ko'proq tabiat va insonning

mavjudlik shakllari orqali izohlangan bo'lsa, zamonaviy ijtimoiy ontologiya ijtimoiy institutlar, kommunikativ munosabatlar va qadriyatlar tizimini ham mavjudlikning muhim tarkibiy qismi sifatida e'tirof etadi [7]. Mazkur yondashuv gender tengligini ham ijtimoiy borliqning dinamik tarkibiy elementi sifatida baholash zarurligini ko'rsatadi. Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan ontologik model gender tengligining shaxsiy, ijtimoiy, institutsional, madaniy va ma'naviy darajalarda namoyon bo'lishini ko'rsatdi. Mazkur model mavjud ilmiy yondashuvlardan farqli ravishda gender tengligini alohida ijtimoiy hodisa emas, balki jamiyatning yaxlit ontologik tizimining tarkibiy elementi sifatida talqin qiladi. Xalqaro tajriba tahlili gender tengligi rivojlangan mamlakatlarda demokratik boshqaruv, inson kapitali va ijtimoiy ishonchning muhim omili sifatida qaralayotganini ko'rsatmoqda. Biroq ko'pgina baholash metodologiyalarida ontologik mezonlarga yetarli e'tibor qaratilmaydi. Asosan statistik ko'rsatkichlar, iqtisodiy faollik yoki siyosiy vakillik darajasi asosiy indikator sifatida qo'llaniladi [8]. Muallifning fikricha, bunday yondashuv gender tengligining mohiyatini to'liq ifodalay olmaydi, chunki uning mazmuni jamiyatning qadriyatlar tizimi va ijtimoiy ongidagi o'zgarishlar bilan ham uzviy bog'liqdir.

O'zbekiston tajribasi tahlili mamlakatda gender siyosati bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar nafaqat huquqiy bazani takomillashtirishga, balki jamiyatning ontologik asoslarini mustahkamlashga ham xizmat qilayotganini ko'rsatdi. Xususan, ta'lim tizimida teng imkoniyatlarni kengaytirish, xotin-qizlarning siyosiy va iqtisodiy faolligini qo'llab-quvvatlash hamda oilani mustahkamlashga qaratilgan chora-tadbirlar gender tengligining ijtimoiy borliqdagi namoyon bo'lish shakllarini boyitmoqda.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda gender tengligi ijtimoiy ontologiya nuqtai nazaridan tizimli ravishda talqin qilindi, uning asosiy ontologik komponentlari ajratib ko'rsatildi hamda ijtimoiy borliqdagi namoyon bo'lish shakllari konseptual model asosida izohlandi. Taklif etilgan yondashuv gender tengligini baholashning mavjud metodologiyalarini yangi falsafiy mezonlar bilan boyitishga xizmat qiladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy xulosalarga kelindi:

1. Gender tengligi insonning biologik yoki huquqiy maqomini ifodalovchi tushuncha emas, balki shaxs, jamiyat va ijtimoiy institutlar o'rtasidagi mavjudlik munosabatlarini tavsiflovchi ontologik kategoriya sifatida namoyon bo'ladi.
2. Gender tengligining ontologik mohiyati insonning o'zini anglash, jamiyat tomonidan tan olinishi, teng imkoniyatlardan foydalanishi va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etish imkoniyatlari bilan belgilanadi.

3. Tadqiqot davomida gender tengligining shaxsiy, ijtimoiy, institutsional, madaniy va ma'naviy komponentlardan iborat ontologik modeli ishlab chiqildi hamda ularning o'zaro bog'liqligi ilmiy jihatdan asoslandi.

4. Gender tengligining ijtimoiy borliqdagi asosiy namoyon bo'lish shakllari oila, ta'lim, mehnat, siyosiy boshqaruv va fuqarolik jamiyati institutlari misolida tizimli ravishda tavsiflandi.

5. Zamonaviy ijtimoiy-falsafiy nazariyalar gender tengligini jamiyat taraqqiyotining hosilasi sifatida emas, balki demokratik rivojlanish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi ontologik omillardan biri sifatida talqin qilish zarurligini ko'rsatmoqda.

6. O'zbekiston sharoitida gender tengligini mustahkamlash milliy qadriyatlar, ijtimoiy institutlar va zamonaviy demokratik tamoyillar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash orqali yanada samarali amalga oshirilishi mumkin.

7. Taklif etilgan ontologik model gender siyosatini baholash, ijtimoiy institutlar faoliyatini tahlil qilish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish uchun metodologik asos vazifasini bajarishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Butler J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. — New York: Routledge, 2006. — 272 p.

2. Searle J.R. The Construction of Social Reality. — New York: Free Press, 1995. — 241 p.

3. Beauvoir S. de. The Second Sex. — New York: Vintage Books, 2011. — 848 p.

4. Fraser N. Justice Interruptus: Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition. — New York: Routledge, 1997. — 241 p.

5. Nussbaum M.C. Women and Human Development: The Capabilities Approach. — Cambridge: Cambridge University Press, 2000. — 312 p.

6. O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda teng imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-562, 2019-yil 2-sentabr.

7. Berger P.L., Luckmann T. The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge. — New York: Anchor Books, 1966. — 219 p.

8. UN Women. Progress on the Sustainable Development Goals: The Gender Snapshot 2024. — New York: UN Women, 2024.